

УДК 339.9

Баланда А.Л., канд. економ. наук, с.н.с.,
НКЦ “Інститут оперативної діяльності та державної безпеки”
СБУ, м.Київ; nkc@ssu.gov.ua

ГЛОБАЛІЗАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ: ВІДКРИТІСТЬ ЕКОНОМІКИ ТА БЕЗПЕЧНИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ РОЗВИТОК

Досліджується вплив відкритості економіки на безпечний національний розвиток. Аналізуються „інтеграційні ризики” та переваги більш широкої інтегрованості української економіки до ринку товарів та послуг Європейського Союзу.

Influence of an openness of economy on safe national development is investigated. «Integration risks» and advantages of expansion the Ukrainian economy in a commodity market and services of the European Union are analyzed.

Ключові слова: національна безпека, міжнародна економічна інтеграція, відкритість економіки.

Вступ. Сучасна цивілізація характеризується відкритістю економік, їх взаємозв'язком та глобалізацією. Глобалізація економіки знаходить відображення у зростанні масштабів міжнародної торгівлі та іноземних інвестицій і супроводжується взаємопроникненням національних фінансових ринків, спекулятивних валютних потоків, що посилює нестабільність національних економік. Одночасно глобалізація економіки виступає об'єктивним результатом підвищення ступеню відкритості національних господарств. У таких умовах економічна незалежність означає можливість контролю держави за національними ресурсами, досягнення такого рівня виробництва, ефективності та якості продукції, які забезпечують її конкурентоспроможність і дозволяє на рівноправних умовах брати участь у світовій торгівлі, інтеграційних процесах та обміні науково-технічними досягненнями. Стабільність та безпечний розвиток національної економіки передбачають захист власності у всіх її формах, створення надійних умов і гарантій для підприємницької активності вітчизняних товаровиробників, мінімізація факторів, що можуть дестабілізувати соціально-економічний розвиток.

Дослідженням проблем забезпечення безпечного розвитку держави присвячено теоретичні та прикладні розробки вітчизняних учених І.Ф.Бінька, О.С.Власюка, В.М.Гейця, Б.В.Губського,

Я.А.Жаліла, В.І.Мунтіяна, С.І.Пирожкова, А.І.Сухорукова, Г.А.Пастернака-Таранушенка, В.Т.Шлемко [1-10].

Однак, більшість праць названих учених стосуються загальнотеоретичних аспектів забезпечення національної та економічної безпеки держави, кількість спеціальних публікацій, що присвячені питанням взаємозв'язку наслідків розширення інтеграційних зв'язків та стану національної безпеки України, є недостатньою. Вказана проблема є актуальною не лише у науковому плані, але й має практичне значення - в умовах розбудови відкритої економіки в Україні для захисту національних інтересів важливо виробити науково обгрунтовані напрямки розширення співробітництва, що, з одного боку, забезпечить захист вітчизняного виробника, а з іншого – дасть змогу отримати більш вагомі економічні переваги від інтеграції.

Постановка задачі. Відкрита економіка як економічна категорія відображає відносини між економічними суб'єктами і державою однієї країни та економічними суб'єктами і державою інших країн з приводу виробництва, розподілу, обміну, споживання, транзиту товарів за умов лібералізації зовнішньоекономічної діяльності. Відкритість економіки, її інтегрованість до міжнародних процесів повинні, насамперед, створювати умови для економічного зростання держави, однак не менш актуальними є необхідність вирішення довготермінових завдань стабільного розвитку країни та забезпечення її національної безпеки. Значить, виникає необхідність наукового опрацювання комплексу питань, пов'язаних з аналізом впливу міжнародної економічної інтеграції на національну безпеку держави.

Методологія. В роботі використовується епістемологічний підхід, який фокусує увагу на взаємозв'язку зовнішньоекономічних процесів (їх структурі та генезисі) та безпечного національного розвитку, а також компаративний метод, який дозволив провести міжкраїнові порівняння окремих макроекономічних показників.

Результати дослідження. Міжнародна економічна інтеграція протягом останніх років перетворилася в одну з найбільш суттєвих закономірностей розвитку сучасного світового господарства. Об'єктивний зміст економічної інтеграції полягає у переплетенні, взаємопроникненні і зрощуванні виробничих процесів.

Інтеграційні механізми можуть набувати досить різноманітних форм та відрізнятися за ступенем і глибиною взаємодії, однак, на нашу думку, їх можна класифікувати наступним чином: „поверхнева” („м'яка”) інтеграція - ринковий обмін (в основі знаходиться лібералізація торгівлі і зростання факторів виробництва), включаючи

обіг товарів, послуг, грошей, цінних паперів тощо; „глибока” інтеграція - спільне виробництво; „стратегічна” інтеграція – прийняття спільних управлінських рішень на рівні фірм, підприємницьких союзів чи політичних рішень на рівні національних урядів, міжнародних організацій).

Інтеграція є складним та досить суперечливим процесом. Її суперечливість ґрунтується на різних інтересах країн та на неоднаковому економічному потенціалі національних виробничих структур.

Промислово розвинені країни проводять активну політику захисту внутрішнього ринку та підтримання національних експортерів. Поряд із збереженням досить високих митних зборів, застосовуються різного роду нетарифні бар’єри, у тому числі й кількісні обмеження. Наприклад, країни Європейського Союзу встановили жорсткі квоти на ввезення продукції металургії, текстильних товарів, продовольства. США для захисту внутрішнього ринку активно використовує так звані „добровільні обмеження”, які під тиском приймаються партнерами, особливо Японією та країнами Західної Європи. Кількісні обмеження охоплюють майже 50% продовольства, 13% палива і 10% текстилю, що імпортуються країнами Західної Європи. Зокрема, ФРН встановлює квоти на імпорт вугілля, Австрія – на вино і м’ясопродукти, Фінляндія – на рослинну олію. У свою чергу, через ліцензування і „добровільне” обмеження експорту, країни ЄС і США регулюють імпорتنі поставки продукції швейної, взуттєвої промисловості, чорної металургії, побутової електроніки, автомобілів з менш розвинених країн. Технічні бар’єри для закриття внутрішніх ринків від дешевої продукції з інших країн найбільш активно застосовує Японія.

У розвитку Європейського ринку можна прослідкувати тенденцію до зменшення зовнішньої його доступності. Так, якщо загальний обсяг зовнішньої торгівлі США з 1991 по 1999 рік зріс на 84,8%, а дефіцит торгового балансу збільшився в 4,5 рази, протягом 2000 року він зріс ще на 40% і склав 370 млрд. доларів. Країни ж Європейського Союзу за підсумками зовнішньоекономічної діяльності за 2000 рік мали профіцит 50,5 мільярдів євро [11].

Однією з принципових особливостей ставлення ЄС до України є послідовне небажання брати на себе хоча б частину “інтеграційних ризиків”. Вважається, що Україна має самотужки впоратися із завданнями, які стоять перед нею, виходячи з її євроінтеграційних устремлень. Коло практичних європейських інтересів щодо України загалом визначено. Це передусім контрольоване користування її транзитним потенціалом, участь в експлуатації паливно-енергетичного

комплексу, використання АПК і сировинно-переробного сектору тощо. Україна розглядається як один із засобів підвищення конкурентоспроможності економіки ЄС (оптимізація транзитних маршрутів) та як своєрідний “матеріальний” резерв (ресурси), а також відносно значний ринок збуту товарів та послуг європейських виробників.

Для оптимальний розвитку взаємовигідних економічних інтеграційних процесів необхідно створити наступні передумови:

- країни, які інтегруються повинні мати приблизно однаковий рівень зрілості ринкової економіки, їх господарські механізми повинні бути сумісними;

- бажаною є наявність спільних кордонів (для більш ефективного вирішення транспортних проблем);

- наявність взаємодоповнюючих структур економіки;

- схожість господарських чи інших проблем, які є актуальними для групи країн;

- політична воля держав та наявність країн-лідерів;

- „демонстраційний ефект” (саме успішність Європейського Союзу, в основному, спонукала до вступу в ЄС ще 10 країн Центральної і Східної Європи);

- так званий „ефект доміно” – оскільки інтеграція призводить до переорієнтації економічних зв'язків країн-членів на розвиток внутрішнього співробітництва, інші країни відчувають труднощі у взаємовідносинах. В результаті вони також вимушені вступати до інтеграційного об'єднання.

Висновки. Зовнішньоекономічна політика України повинна, насамперед, відповідати національним інтересам. З позиції оптимальності політики забезпечення національної безпеки України необхідно, насамперед, зосередитися на виробленні системної політики диверсифікації джерел імпортованих природних ресурсів та промислової продукції, а також ринків збуту товарів української промисловості, при цьому компенсуючи ускладнення у відносинах з одними країнами, розширенням економічного співробітництва з іншими.

Не менш важливою проблемою у розвитку інтеграційних процесів є несумісність інтересів окремих зарубіжних партнерів з інтересами приймаючої країни. Так, наприклад, ряд українських підприємств було придбано з метою наступного перепродажу, перетворення їх в низькотехнологічний придаток зарубіжної компанії чи закриття виробництва для перенесення його за межі України і зменшення конкуренції.

Вибір на користь розширення інтеграції України до світових економічних процесів, перехід до відкритої економіки є єдино правильним і сумнівів не викликає, однак це не означає повну відмову від регулюючої ролі держави. Як засвідчує аналіз сучасного світового економічного розвитку, для більш ефективного забезпечення національної безпеки Україна повинна прагнути до розширення свого економічного простору. Мова йде, насамперед, про розширення економічної експансії України в Європі – це не лише взаємне зняття перешкод на шляху розвитку зовнішньоекономічних зв'язків, проведення узгодженої митної політики, але й координація економічної політики та інтернаціоналізації виробництва і капіталу.

Література

1. Шлемко В.Т., Бінько І.Ф. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення/ Рада національної безпеки і оборони України; Національний ін-т стратегічних досліджень.- К., 1997.- 143с.
2. Власюк О.С. Аналітична оцінка стратегічних напрямків та заходів щодо реалізації програми стабілізації економіки України: Монографія. – К.: НІСД, 1995. – 82 с.
3. Концепція економічної безпеки України / В.М. Геєць та ін.; НАН України, Інститут економічного прогнозування. - Київ: Логос, 1999. – 56 с.
4. Губський Б. В. Економічна безпека України: методологія виміру, стан і стратегія забезпечення. — К., 2001.- 122с.
5. Жаліло Я. А. Економічна стратегія держави: теорія, методологія, практика. — К.: НІСД, 2003. — 331с.
6. Мунтіян В.І. Економічна безпека України. - К.: Вид-во КВІЦ, 1999. - 464 с.
7. Національна програма забезпечення економічної безпеки в контексті стратегії соціально-економічного розвитку України: Матеріали Круглого столу (Київ, 1 листопада 2000 р.)/ Рада національної безпеки та оборони України/ С.Пирожков (ред.)- К., 2001.- 121с.
8. Сухоруков А.І. Проблеми інноваційної безпеки України // Стратегічна панорама. – 2002. № 2. – С. 75-81;
9. Пастернак-Таранущенко Г.А. Економічна безпека держави - К.: Інститут державного управління і самоврядування при Кабінеті Міністрів України, 1994.- 264 с.
10. Шлемко В.Т., Бінько І.Ф. Економічна безпека України, сутність і напрямки забезпечення. К.: НІСД, – 1997. – 144 с.
11. Европейский союз // Экономика СНГ. – М.: ЗАО „Финстатинформ”, 2002.– Вып. 7. Региональные экономические объединения и использование их опыта в СНГ. – С. 9-40.